

İ'CAZÜ'L-KUR'ÂN

(إعجاز القرآن)

Mustafa Sâdık er-Râfî'nin
(ö. 1937)Kur'an-ı Kerim'in mücize
oluş yönlerini inceleyen eseri.

Müellifin *Târîhu âdâbi'l-'Arab* adlı üç ciltlik eserinin II. cildi olup sonradan bazı değişikliklerle müstakil kitap haline getirilmiştir. Tam adı *İ'câzü'l-Kur'an ve'l-belâğatü'n-nebeviyye* olan eser, uzun bir girişin ardından Kur'an'ın erişilmez üstünlüğü ve Hz. Peygamber'in belâğatı konularını ele alan iki bölümden meydana gelmektedir. Girişte Kur'an tarihi ve Kur'an ilimlerine dair genel bilgilere yer verilmiştir. Özellikle kıraat vecihleri, yedi harf meselesi, Kur'an'ın Arap diline tesiri, edebî yönü ve çeşitli ilimlerle ilişkisi gibi konuların işlendiği bu kısmın sonunda, "Serâirü'l-Kur'an" başlığı altında Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın aynı adı taşıyan kitabının tanıtımı da yapılmıştır.

Eserin asıl bölümü Kur'an'ın i'câzı meselesine ayrılmıştır. Burada i'câzın tarifi verilerek insanı aşan ve onu âciz bırakan özelliği vurgulanmış, i'câzın Allah'ın iradesiyle ve zaman dilimleri içinde farklı boyut ve şekillerde gerçekleştiği belirtilmiştir. Ayrıca bir sürenin dahi benzerinin yapılamayacağı yönünde Kur'an'da yer alan beyana karşı Müseylimetülkezzâb, Esved el-Ansî, Tuleyha b. Huveylid, Secâh bint el-Hâris, İbnü'l-Mukaffa', Nadr b. Hâris, İbnü'r-Râvendî, Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî ve Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin teşebbüste buldukları, ancak bunlardan hiçbirinin başarıya ulaşmadığı bildirilmiştir. Öte yandan Kur'an'daki i'câzın, onun üslûbunun yanı sıra harf ve kelime dizisinde de yer aldığı ve Kur'an'daki harflerin okunuşu esnasında seslerin lisanî nağmeler şeklinde çıktığı kaydedilerek bu özelliğin başka hiçbir metinde görülmediği vurgulanmıştır. Birinci bölümün sonunda Kur'an'daki belâğatın i'câz seviyesinde olduğuna işaret edilmiş, bu konuda önceki âlimlerin görüşleri ve eserleri zikredilmiş, çeşitli âyetlerin belâğat yönlerinden örnekler verilmiştir. Kitabın "el-Belâğatü'n-nebeviyye" başlıklı ilâve bölümünde Hz. Peygamber'in belâğatı ele alınmış, onun sanatlı söz söylemeye gayret göstermediği belirtilerek ifadelerindeki fesahate dikkat çekilmiştir. Önceki âlimlerin görüşlerine de yer veren müellifin *Vahyü'l-ka'lem* adlı eserinde mevcut, Resûl-i Ekrem'in fesahatıyla ilgili geniş açıklamaları bu bölümün devamı ve tamamlayıcısı mahiyetindedir.

II. (VIII.) yüzyıldan itibaren pek çok eserin kaleme alındığı bir sahada Râfî'nin yaptığı bu çalışma, hem önceki ulemânın görüşlerini aktarması hem de orijinal sayılabilecek yeni hususlara işaret etmesi bakımından Kur'an ilimleri ve tefsir usulünü ilgilendirdiği gibi, Mu'tezile başta olmak üzere çeşitli mezheplerin bu konudaki görüşlerini irdelemesi yönüyle kelâm ilmi açısından da önemli bir kitaptır. Eserde daha çok Hattâbî'nin *Beyânü i'câzi'l-Kur'an* ve Abdülkâhir el-Cürcânî'nin *Delâ'ilü'l-i'câz* adlı kitaplarının etkisi görülse de zaman zaman Câhiz, Muhammed b. Zeyd el-Vâsıtî, Ali b. İsâ er-Rummânî, Bâkılânî, Fahreddin er-Râzî, İbn Ebü'l-İsba' ve İbnü'z-Zemelkânî gibi âlimlerden de faydalanılmıştır. Ancak genellikle ağır ve bazan muğlak bir dille kaleme alındığından eserin anlaşılması güçlük arzetedir.

İlk defa 1914 yılında Kahire'de yayımlanan *İ'câzü'l-Kur'an*'ın günümüze kadar Kahire ve Beyrut'ta birçok baskısı gerçekleştirilmiştir. İlim, edebiyat ve siyaset çevrelerinde yankı uyandıran esere dönemin meşhur siyasetçilerinden Sa'd Zağlûl bir takriz, Reşîd Rızâ da bir takdim yazmıştır. Bununla birlikte kitap özellikle Abbas Mahmûd el-Akkâd ve İsmâil Mazhar gibi edebiyatçılar tarafından eleştirilmiştir (Mustafa eş-Şek'a, s. 58; Fethî Abdülkâdir Ferîd, s. 262-267). Fethî Abdülkâdir Ferîd *Belâğatü'l-Kur'an fi edebi'r-Râfi'i* adıyla bir çalışma yapmıştır (Kahire 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafa Sâdık er-Râfî, *İ'câzü'l-Kur'an*, Kahire 1381/1961; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 75; Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabiyyü'l-mu'âşır fi Mısır*, Kahire 1979, s. 242-245; Ahmed İsmailoviç, *Felsefetü'l-istisrâk ve eşerühâ fi'l-edebî'l-'Arabiyyi'l-mu'âşır*, Kahire 1980, s. 367-373; Mustafa eş-Şek'a, *Mustafâ Şâdık er-Râfi'i kâti ben 'Arabiyyen ve müfekkiren İslâmiyyen*, Beyrut 1983, s. 53-69; Abdülkerim Osman, *Me'âlimü's-sekâfeti'l-İslâmiyye*, Beyrut 1984, s. 457-461; Mustafa el-Cüzû, *Mustafâ Şâdık er-Râfi'i*, Beyrut 1985, s. 57-58, 77-80; Fethî Abdülkâdir Ferîd, *Belâğatü'l-Kur'an fi edebi'r-Râfi'i*, Kahire 1985, s. 77-267; Abdüsettar Ali es-Sutühî, *el-Cânibü'l-İslâmî fi edebi'r-Râfi'i*, Kahire 1409/1988, s. 65-94; Mustafa Nu'mân el-Bedrî, *er-Râfi'iyyü'l-kâtib beyne'l-muhâfaza ve't-tecdid*, Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), s. 261-265; Erol Ayyıldız, "Mustafa Sadık er-Rafi'nin Hayatı, Edebî Cephesi ve Eserleri", *Uç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II, Bursa 1987, s. 27-35; a.mlf., "Mustafa Sadık er-Rafi'nin Arap Edebiyat Tarihi Adlı Eserinin Tetkiki", a.e., III (1991), s. 131-139; a.mlf., "Rafi'nin 'Cazu'l-Kur'an'ı ve Arap Edebiyatı Tarihi'nin Son Cildi'nin Tetkiki", a.e., III (1991), s. 141-149.

MUHAMMED ARUÇI

İCBAR

(الإجبار)

Dinin ve hukukun tanıdığı bir yetki kullanılarak kişinin câiz ya da gerekli olan bir işe zorlanması anlamında terim.

Sözlükte "bozuk olan bir şeyi islah edip düzeltmek; birine zor kullanarak iş yaptırmak" anlamlarına gelen cebir kökünden türetilen icbâr kelimesi "zorlamak, zor kullanarak bir kimseyi bir işe sevk etmek" demektir. İcbarın fıkıh literatüründe yine bu çerçevede bir anlam kazandığı, hatta ikrah ile zaman zaman eş anlamlı olarak kullanıldığı görülür. Ancak sözlük anlamları birbirine yakın olsa da ikrah ile, bir kimsenin cebir ve tehdit kullanılarak yapmasının dinen veya aklen câiz olmadığı ya da normal şartlarda razı olmayacağı bir işi yapmaya zorlanması, icbar ile ise bir kişinin meşrû bir yetki kullanılarak dinen veya aklen câiz ya da gerekli bir işe zorlanması kastedilir. Bunun için de çok kesin bir ayırım olmamakla birlikte bir şahsın dinden çıkmaya, içki içmeye, malını satmaya, karısını boşamaya zorlanması ikrah; küçük çocuğun namaz kılmaya, kızın evlenmeye, hacizli borçlunun malını satmaya zorlanması da icbar terimiyle karşılanır. İkrâh ile icbar arasındaki fark da esasen zor kullanımının hukuka uygun olup olmaması noktasında yoğunlaştığından literatürde zorlamaya konu olan şey açısından ikiye ayrılarak terim anlamındaki ikraha "haksız ikrah" (el-ikrah bi-gayri hakkın), icbara da "haklı ikrah" (el-ikrah bi-hakkın) da denilir.

İslâm'a Girişte. Allah katındaki yegâne dinin İslâm olduğunu, İslâm'dan başka bir dine tâbi olmanın kabul görmeyeceğini ifade eden âyetler (Â-i İmrân 3/19, 85), İslâm'ın cihad, tebliğ, emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker gibi ilkeleri, insanların ancak müslüman olmakla hidayete ereceği ve bu yönde çaba sarfetmenin dinî bir ödev olduğu yönündeki ortak kabul, ilk bakışta insanların zor kullanılarak müslüman edilmesini haklı ve gerekli göstermekteyse de konuya bütün olarak yaklaşıldığında böyle olmadığı görülür. İslâm inkârcılığa, şirke ve putperestliğe karşı amansız bir mücadele açmış, bu kesimin hidayete kavuşmasını cihad ve tebliğ siyasetinin temel hedefi seçmiş olmakla birlikte yeryüzünde bulunan herkesi zorla müslüman yapma gibi bir amaç gütmemiştir. Kur'an'da Hz. Peygamber'e